

Johannes H. Emminghaus, DIE MESSE. WESEN — GESTALT — VOLLZUG, Klosterneuburg 1976, ss. 302+3 tablice (Schriften des Pius-Parsch-Instituts Klosterneuburg I).

Johannes H. Emminghaus (ur. 1916) jest profesorem liturgiki, sakramentologii i sztuki kościelnej na wydziale teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego i prezesem Instytutu Piusa Parscha w Klosterneuburg. Głównymi dziedzinami jego zainteresowań są: archeologia i ikonografia chrześcijańska, liturgia i budownictwo kościelne oraz współczesna liturgia. Publikował szereg artykułów na łamach czasopism „Theologisch-Praktische Quartalschrift, Heiliger Dienst i Bibel und Liturgie”. W 1967 roku wydał niewielką książeczkę zatytułowaną *Grundgestalt und Wandel der Messfeier. Biblische und historische Überlegungen anlässlich der Liturgiereform*.

Obecnie opublikował książkę o Mszy św., w której pragnie uwspółcześnić hasło Piusa Parscha „żywa liturgia w żywej wspólnotcie”. Książka, jak zaznacza autor, przeznaczona jest dla szerszego kręgu odbiorców. Myśli on zwłaszcza o współpracach w kapłaństwie, nauczycielach, katechetach, członkach parafialnych kół liturgicznych oraz o swoich słuchaczach. W publikacji tej stawia sobie dwa cele: pragnie pomóc do zrozumienia i właściwego ukształtowania Mszy św. w parafii oraz ukazać znaczenie poszczególnych obrzędów, gestów czy postaw, aby łatwiej mogły być nosicielami treści, które zawierają. Ten praktyczny charakter książki skłonił autora do zrezygnowania z przepisów oraz z podania pełnej bibliografii. Podaje on na końcu książki jedynie wskazówki bibliograficzne, zachęcające czytelnika do przestudiowania różnych zagadnień w klasycznych opracowaniach.

Całość omawianego dzieła dzieli się na trzy części:

Wprowadzenie, w którym mowa jest o istocie Mszy św. i jej przebiegu według *Wprowadzenia ogólnego do Mszału Rzymskiego* oraz *Konstytucji o Liturgii świętej* Soboru Watykańskiego II (ss. 15—31), część pierwsza, traktująca o zasadniczej strukturze Mszy św. i o zmianach, jakie zachodziły w jej odprawianiu (ss. 33—149) i część druga przedstawiająca przebieg obecnej liturgii Mszy św. (ss. 151—294). Po wskazówkach bibliograficznych (ss. 295—297) sporządzony został indeks nazwisk i rzeczy, ułatwiający korzystanie z książki (ss. 298—302). Jako dodatki umieszczone zostały trzy tablice: pierwsza to szkic graficzny przebiegu Mszy św. z podaniem znaczenia poszczególnych jej części, druga — szkic budowy Kanonu Rzymskiego, trzecia — szkic budowy modlitw eucharystycznych II-IV.

We wprowadzeniu omówione są w oparciu o *Institutio generalis Missalis Romani* takie tematy: Liturgia znakiem wiary, Msza św. centrum i szczytem całego życia sakramentalnego, Msza św. centrum i szczytem całego życia sakramentalnego, Msza św. centrum urzeczywistniania się Kościoła w przepowiadaniu, służbie i liturgii, Hierarchicznie ukształtowany Lud Boży podmiotem liturgii, Eucharystia Uczta i Ofiarą. Sporo uwagi poświęca autor podkreśleniu czynnego udziału w Eucharystii. Tłumaczy on, co oznacza owocne, świadome, czynne, pełne i pobożne uczestnictwo we mszy św. (ss. 25—31).

Część pierwsza dzieli się na dwa rozdziały: pierwszy ukazuje zasadniczą strukturę Mszy św., a drugi zmiany, jakim ulegały jej obrzędy w ciągu wieków.

Rozdział przedstawiający strukturę Mszy św. rozpoczyna się ukazaniem istoty liturgii eucharystycznej w świetle tekstów Nowego Testamentu mówiących

o ustanowieniu Eucharystii (ss. 36—45). Następnie akcent położony jest na to, że Eucharystia jest Paschą Nowego Przymierza, w związku z czym autor omawia znaczenie i przebieg starotestamentalnej uczty paschalnej (ss. 46—54). Autor nie pomija Janowej teologii Eucharystii jako Chleba Życia (ss. 56—59). Eucharystia to dziękczynienie nad chlebem i winem przeznaczonymi do Uczty Pańskiej. Zasadniczym rysem Mszy św. jest to, że jest ona ucztą (nie pomijając charakteru ofiarnego). Po omówieniu istoty liturgii eucharystycznej autor przechodzi do liturgii słowa wskazując na podstawy jej wprowadzenia do Mszy św., na jej wzorzec w nabożeństwie synagogałnym oraz ukazując jej zasadniczą strukturę (ss. 65—74). Rozdział ten kończy się opisem Mszy św. Zaczepniętym z I Apologii św. Justyna Męczennika, gdzie wyraźnie widać istnienie liturgii słowa i liturgii eucharystycznej (ss. 74—77).

W rozdziale drugim znajduje się rys historyczny obrzędów Mszy św. Po wskazaniu na dziedzictwo żydowskie i hellenistyczne w liturgii Mszy św. omówiona jest twórczość liturgiczna pierwotnego Kościoła (ss. 79—92). Następnie autor porusza problem Języka liturgicznego i informuje o obrządkach liturgicznych wschodnich i zachodnich. Z kolei zajmuje się samą liturgią rzymską przedstawiając jej najstarsze księgi liturgiczne — sakramentarze (ss. 92—109). Liturgia rzymska zostaje przyjęta przez Franków, tam dokonuje się jej ubogacenie i w zmienionej formie wraca ona do Rzymu. Ten problem poruszony jest w jednym z podrozdziałów (ss. 110—116). Następną fazą rozwojową to zanik wspólnoty liturgicznej, szerzenie się Mszy św. prywatnych — krótko mówiąc subiektywizm w liturgii (ss. 117—132). Wydany przez Piusa V Mszal Rzymski rozpoczyna okres zastoju liturgicznego, „erę panowania rubryk”. Zamiast jednolitości w różnorodności następuje ujednolicenie liturgii mszalnej (ss. 132—139). Rozdział ten kończy się krótkim przedstawieniem ruchu odnowy liturgicznej aż do ukazania się Mszału Pawła VI (ss. 139—149).

Część druga obejmuje cztery rozdziały, odpowiadające zasadniczej strukturze liturgii mszalnej: obrzędy wstępne (ss. 157—194), liturgia Słowa (ss. 195—220), liturgia Eucharystii (ss. 221—228) i zakończenie (ss. 289—294). W poszczególnych rozdziałach autor nie tylko pokazuje, jak należy ukształtować obrzędy mszalne, ale wskazuje także na to dlaczego należy tak czy inaczej przygotować zewnętrzną szatę obrzędową. Autor opiera się w tej części na *Wprowadzeniu ogólnym do Mszału Rzymskiego* i na rubrykach mszalnych przedstawiając obrzędy Mszy św. Omawia on znaczenie poszczególnych ceremonii, postaw i gestów. Wskazuje na znaczenie ołtarza, śpiewu liturgicznego, milczenia. Analizuje treść modlitw mszalnych. Przy poszczególnych częściach Mszy św. daje także wskazówki historyczne odnośnie czasu ich włączenia w liturgię mszalną. Autorowi przyświeca cel praktyczny, pastoralny. Dlatego raz po raz daje wskazówki pastoralne. Np. omawiając obrzędy wstępne radzi, by w przygotowaniu wprowadzenia do liturgii danego dnia posłużyć się kolektą danej Mszy św. celem stworzenia jedności, pewnej całości w obrzędach wstępnych (s. 187). W czasie przygotowania darów ofiarnych, o ile nie grają organy i lud nie śpiewa zaleca zachowanie milczenia (s. 236). Zdaniem autora wskazanym będzie nie posługiwać się modlitwą eucharystyczną II z własną prefekcją w dni liturgiczne, w które odmawiane jest Credo celem uniknięcia powtórzeń (s. 259).

Całość książki napisana jest bardzo przejrzysto. Stosowanie kursywy ułatwia odnalezienie różnych zagadnień omawianych w ramach podrozdziałów. Krótkie resumé pod koniec każdego rozdziału pomaga czytelnikowi śledzić myśl autora. Książka zapewne spełni zadanie zamierzone przez jej autora.

Wartości publikacji nie pomniejsza kilka małych usterek, które trzeba tu odnotować. Na s. 16 stosuje autor skrót Lit. Konst. a dopiero na następnej stronie objaśnia, że w całej książce w ten sposób będzie cytował *Konstytucję o Liturgii*. Na s. 219 mówiąc, że modlitwa prezydencka kapłana znajduje się zwykle na końcu jakiejś akcji liturgicznej stwierdza: „das Tagesgebet am Ende

der Opferbereitung oder das Schlussgebet nach dem Opfermahl". Zamiast *Tagesgebet* powinno być *Gabengebet*. Na s. 239 podaje autor strukturę modlitwy eucharystycznej nie wyliczając anamnezy, ale czyni to na s. 258 oraz w dodatku II i III.

Książka ks. prof. J. H. Emminghausa jest objaśnieniem Mszy św. współczesnym wiernym w duchu *Messerklärung Piusa Parscha*. Polscy duszpasterze i wierni z pewnością chętnie by je czytali w swoim języku ojczystym.

Ks. Stefan Cichy

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne X (1977)

Summa wiedzy o Bogu

Nad T. II ENCYKLOPEDII KATOLICKIEJ¹

Ukazaniu się tomu Encyklopedii Katolickiej w 1973 r. towarzyszyła przede wszystkim radość z ostatecznego powodzenia inicjatywy niezmiernie doniosłej i długo oczekiwanej. Do powszechnej satysfakcji społeczeństwa katolickiego w Polsce dołączyli się recenzenci, którzy zgodnie podkreślali wysoki poziom edytorski i naukowy dzieła². Co więcej — uwierzyliśmy, że stać nas na wydanie encyklopedii na światowym poziomie. Rozpoczęła się tym samym likwidacja od dawna odczuwanego braku w postaci własnej, a zarazem współczesnej syntezy nauki i kultury chrześcijańskiej. Taka potrzeba staje się nagląca szczególnie po przebyciu pewnej dziejowej drogi i w obliczu tego wszystkiego, co nowe. Zwłaszcza ostatnie półwiecze, nie objęte dotąd u nas syntetyczną refleksją, to okres niebywałych przemian w kulturze i nauce światowej, to czas soborowego i teologicznego fermentu, czego różnorodne echa obserwujemy aktualnie w Kościele katolickim w Polsce. Encyklopedia Katolicka wkroczyła więc jako nieoceniona pomoc w rozumieniu pluralizmu poglądów i postaw w tak bardzo zróżnicowanym świecie, w dążącym do jedności chrześcijaństwie i odnawiającym się Kościele.

Po trzech latach oczekiwania otrzymujemy tom II, który przynosi wielkie bogactwo informacji i przemyśleń w aspekcie szeroko pojętej kultury chrześcijańskiej. Nie sposób dokonać pełnej prezentacji, a coś dopiero chcieć wnikliwie zrecenzować nawet główne hasła. Stąd w niniejszej pracy zostanie wprawdzie podjęta próba ogólnej charakterystyki omawianego tomu, a następnie bardziej szczegółowo poddamy analizie treść hasła Bóg. O ile w pierwszym wypadku będzie chodziło o wydobycie głównych wartości zrealizowanej struktury i założeń formalnych całego dzieła na przykładzie najbardziej reprezentacyjnych haseł, o tyle przy podjęciu problematyki Boga skoncentrujemy dociekania na węzłowych zagadnieniach filozoficzno-teologicznych.

¹ *Encyklopedia katolicka*, pod red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, T. II T. II Bar — Centuriones Lublin 1976, s. I. — VIII, kol. 1—1424.

² Podsumowanie recenzji T. I dokonał sekretarz naukowy Encyklopedii, R. Łukaszyk, *Encyklopedia katolicka w ocenach odbiorców*, Chrześcijańskie w świecie, 7 (1975), nr 4, s. 13—19.